

ESKALADA

Dušan Savnik

S trpkostjo, z zloslutnim občutkom, skorajda z nezaupanjem prebiramo dan za dnem poročila, da se na nenavadni, gibljivi fronti v Vietnamu »ni zgodilo nič novega«: običajno bombardiranje, običajni spopadi v džungli, običajni atentati v mestih, vse to pa z običajnim številom padlih, ranjenih in ujetih. Naš občutek za stvarnost, za brezglavost in grozote te ubijalske vojne je postopoma otopel, tako da se zdrznemo samo še, če nam agencije postrežejo s kako »nevsakdanjo« novico, ki je strašnejša ali drznejša od »običajnih«. Bojišče je daleč proč, imena krajev, kjer napadajo ali se branijo, so neverjetno tuja, nihče ne ve, kje pravzaprav poteka fronta, vsi pa vedo, da gre za neenak boj, v katerem se najmočnejša država na svetu kosa z enim najrevnejših in najbolj nesrečnih azijskih narodov. Bolj slutimo, kot pa razumemo, da se v tej daljni azijski deželi dogaja drama, v kateri ne sodelujejo samo napadalci in napadeni; zdi se nam, da je ozadje te tragedije veliko širše od zdajšnjega bojišča in da utegne njen razplet usodno zadeti ne samo Vietnamce, ne samo Azijce...

Za nekatera dejstva vemo in jih ne kaže ponavljati, toda bore malo vemo o pglavitnih gibalih tega spopada, o vzrokih, namenih, ozadju: diplomatski tabuji še zmeraj trdno držijo, obveščevalne službe se še kar naprej ukvarjajo s skrivnostnimi posli, radovednost javnosti pa hočejo potolažiti z mrvicami, pač s tistimi obvestili, ki so zanjo primerna... Morda bodo zgodovinarji našim zanamcem postregli z dokumenti iz arhivov zunanjih ministrstev; morda bo takrat vsem očito, da je šlo tudi v Vietnamu za eno tistih velikih zarot, kakršnih je bilo že precej...

Toda nas zanima sedanost. Kljub temu, da je svetovna javnost že dovolj jasno in glasno povedala, da obsoja agresijo v Vietnamu, da se je večina vlad uradno opredelila proti tej vojni, da so v tistih državah, katerih vlade podpirajo politiko ZDA, demonstranti opozorili samega predsednika Johnsona, da se jim umazana vojna v Vietnamu upira, kljub temu nič ne kaže, da bo kaj drugače. Ne samo preprosta javnost, tudi tisti, ki vedo nekaj več, so povzdignili svoj glas. General de Gaulle je pozval svoje ameriške kolege, naj posnemajo Francijo in naj se umaknejo iz Vietnama: z vojaško silo ni mogoče rešiti vietnamskega vprašanja, politična rešitev pa zdaj v Aziji ni mogoča brez sodelovanja Kitajske! Politične stranke najrazličnejših smeri so sprejele protestne resolucije, duhovniki raznovrstnih ver so pokazali svoje ogorčenje: budistični menihi so se živi sežigali, protestantski pastirji demonstrirajo po ulicah, iz Vatikana se je roteče oglasil papež: »V imenu Gospodovem, nehajte!« V imenu najsvetlejših liberalnih tradicij zbira stari lord Russell okrog sebe najimenitnejše duhove zahodnega sveta, da izrečejo obsodbo, moralno in pravno. V New Delhiju so Indira Gandhi, Tito in Naser razglasili poziv k miru, a kaj, ko so ga enako ogorčeno zavrnili v Pekingju in v Washingtonu: po mnenju Kitajcev gre za imperialistično spletko, po mnenju

Američanov pa je ta poziv samo odmev Mao Ce-tungovih želja. Hanoja ni nihče vprašal, general Ky pa nima kaj pripominjati...

Združeni narodi, ta svetovni parlament, ta zadnji up človeštva, so v hudi zagati; žal, se ponavlja prav tisto, kar je svet že doživel z ženevskim Društvom narodov med špansko vojno ali ob napadu na Abesinijo. Usmiljenja vredni U Tant je brez moči in nihče ga ne posluša, ko ves obupan izjavlja: »Ne morem nič več pomagati. Svet je znorel. Tretja svetovna vojna se je že začela...« U Tant ni zanešenjak. Tudi drugi, ki trezno presojujejo nastale razmere in imajo na voljo še kak podatek, za katerega javnost še ni zvedela, soglašajo z njim. Zdaj so torej na majhnem ozemlju Vietnama osredotočeni vsi elementi, iz katerih utesne vsak hip izbruhniti svetovni požar: tretja svetovna vojna v enem stoletju! Prva svetovna vojna v atomski dobi!

Kaj se torej dogaja? Tipamo kot slepci, kot tisti, ki jih je v Hirošimi oplazil soj prve atomske bombe. Tipamo v neznano... Ali drži, da se iz vietnamskega spopada, iz te »lokalne vojne«, lahko vsak hip razplamti svetovna vojna? Prav to je vprašal francoski časopis »Express« številne politike, državnike in vojaške strokovnjake po vsem svetu. Soglasno so odgovorili, da je to mogoče! Senator Robert Kennedy je pojasnil: »Po mojem bi tretja svetovna vojna lahko izbruhnila zaradi zmote v računih, se pravi, zaradi nepravilne interpretacije, kdaj je nasprotnik prekoračil še dopustno mejo. Za vsako velesilo je življenjskega pomena, da niti ona niti kak njen zaveznik ali pridružena država niso postavljeni pred »fait accompli«, katerega formalna ali tiha potrditev bi prizadela njene temeljne koristi ali pa njeno čast...«.

Nasprotnik torej ne sme prekoračiti »še dopustne meje«. Kje je ta meja? Kdo jo pozna? Kdo ugotavlja, kdaj je prizadeta čast kake velesile? Na ta vprašanja nam ne more odgovoriti vietnamski kmet, ki ga sredi njegovih blatnih polj obsipavajo z napalm bombami, mu s plini uničujejo pridelek, streljajo nanj iz zasede ali ga ženejo v taborišče, ker je osumljen sodelovanja z vietkongovci. Tega ne ve tudi vietkongovec, ki se skriva v džungli. Tega ne ve rekrut s Srednjega zahoda, ki ga s helikopterjem prevažajo z enega bojišča na drugega.

Ali bodo Kitajci, kot so že na reki Jalu, v valovih vdrli v Vietnam in se postavili po robu Američanom? Na videz se nam zdi, da je to mogoče. Američani kopičijo nove in nove čete. Vietnam je sosed Kitajske in sodi celo v njeno »interesno sfero«. Ali obstaja torej nevarnost, da se bosta spopadli rumena, revna in komunistična Kitajska pa bele, premožne in kapitalistične ZDA? Prevladuje mnenje — tudi v Washingtonu in, kot kaže, tudi v Pekingu — da se to ne bo prime-rilo. Vsaj zdaj še ne!

Pravijo pa, da je eskalada — prava eskalada — mogoča edinole med atomskima velesilama: med Sovjetsko zvezo in Združenimi državami. V Vietnamu so ZDA v premoči. Toda Severni Vietnam je zaveznik Sovjetske zveze in ta mu je dolžna pomagati. Pomoč, ki jo je doslej dobival Hanoi od Sovjetov, je bila malenkostna. Če bi Rusi hoteli zares okrepiti obrambo Severnega Vietnama, bi morali poslati v Hanoi ne samo puške in topove, pač pa tudi sodobno udarno orožje: rakete, lovce, bombnike. Te stroje bi morali kajpak upravljati sov-

jetski vojaki in oficirji. Toda vse to orožje in moštvo lahko pride v Vietnam čez Kitajsko. Kitajci pa so doslej preprečevali, da bi bil Hanoi dobival še tako skromno pomoč. Pač zaradi »carine«. Po morju tudi ni mogoče pošiljati orožja, saj so Američani blokirali vso kitajsko obalo. Z letali to najbrž ne gre. Ostaja torej samo vprašanje, kje bi bilo moč odpreti »drugo fronto«, kjer Američani niso v premoči: to je Evropa. In de Gaulle je lepo povedal: »Berlin je bližji Sajgonu kot New Delhi«, potem pa je umaknil francoske čete iz pakta NATO, da ne bi bila Francija avtomatično pritegnjena v spopad. Francozi ne izključujejo možnosti »skrajnega posega«, kot pravijo vojaški strokovnjaki, ko mislijo na jedrski spopad.

To vedo tudi v Moskvi. Na skrivnostnem sestanku v Bajkonuru si najbrž niso pripovedovali samo kitajskih pravljic. Če ni uspelo opozorilo z daljnostrelnimi raketami na Pacifiku, pa je vsekakor bila veliko bolj zgovorna in je nemara tudi več zaleгла »vojaška vaja« na Vltavi: Berlin je prav blizu, do Rena pa tudi na daleč ...

To vedo tudi v Peking. Dokler je veljalo sovjetsko-kitajsko zavezništvo, je bila podoba docela drugačna. Zdaj pa si Kitajci na vse kriptje prizadevajo, da bi diskreditirali Moskvo, a to ne samo med komunisti, temveč pred vsem svetom, zlasti med Azijci. Zanje dediščina mongolskega cesarstva še ni dokončno razdeljena: vsaj azijske sovjetske dežele naj bi sodile pod kitajsko vrhovno oblast! Medtem ko ima zdaj Kitajska na tonkinski meji kvečjemu 50.000 vojakov, čeprav vihra vojna v njeni neposredni bližini, je skoncentriranih na severnih kitajskih mejah skoraj poldrug milijon mož. Za Kitajce je poglaviti sovražnik Sovjetska zveza, ne pa imperialistična Amerika! Toda Podgorni je odšel v Habarovsk in odgovoril: »Ta zemlja je prepojena z znojem in krvjo naših prednikov... To zemljo branijo daljnovzhodne čete in naša pacifiška flota...« Toda po pekinških ulicah divja rdeča garda in grozi: »Ista usoda čaka ameriški imperializem kot sovjetski revizionizem! S svojimi rokami vas bomo zadavili!«

Vse to zveni blazno. Toda teh gesel si niso izmislili mlečnozobi rdečegardisti... Kam torej meri svetovna strategija velikega Maa? Izhodišče ne more biti nikjer drugje kot prav v Vietnamu. Kitajska bi sicer lahko nastopila, kot je že v Koreji. Toda maršal Lin Piao je razglasil novo načelo: narodnoosvobodilne vojne po vsem svetu se morajo krepiti s svojo močjo in ne smejo računati na zunanjo pomoč. Torej: Vietnamci naj ne računajo na pomoč Kitajske. To pomeni, da lahko računajo samo še na sovjetsko podporo. Moskva mora pomagati Hanoiu. In Američani bodo prej ali slej napravili usodno napako, ko bodo prekoračili »še dopustno mejo«. Vojna med belima velesilama je torej neogibna. Sovjetska zveza in Združene države se bodo medsebojno uničile. To pa je veliko zgodovinsko upanje Kitajske. Takrat bo stopila v ospredje nova atomska velesila — Kitajska: njene zastave bodo zavihrale na Beli hiši in na Kremlju! Gre mar za bolno fantazijo norca? Za sanjske blodnje? In vendar prav to razglašajo na pekinških ulicah...

Toda če si je Mao Ce-tung pripravil svoj strateški načrt, ga imata obe prizadeti velesili tudi. Strategiji morajo upoštevati vse kombinacije,

pametne in nore. V igri, kdo je močnejši, imajo svoj pomen vse malenkosti: gre za adute, ki jih je treba pokazati ob pravem času.

Kdo ima adute? Ker se morajo Rusi ukvarjati s Kitajci, imajo Američani proste roke v Vietnamu in mirno dan za dnevno bombardirajo Severni Vietnam. Toda Američani se bojijo »stopiti v neznano«, bojijo se prekoračiti »usodno mejo«. Vsi čakajo. Toda posledice so že zdaj očitne.

Vojna v Vietnamu je še bolj skrhalo odnose med Evropo (in Ameriko) in Azijo. Ti odnosi trajajo od konca 15. stoletja, ko so prve portugalske ladje priplule na zahodnoindijsko obrežje. Ves čas so azijski narodi z nezaupanjem sprejemali vse, kar jim je prinašal Zahod. Če je Zahod zaradi svoje boljše tehnike vzvišeno gledal na Azijce, so Azijci s prezirom gledali na barbare, ki so jim s topovi vsiljevali tujo ideologijo. Stare Kitajce in Japonce so zanimali samo topovi, in te so jim misijonarji ulivali, zahodne ideje — reakcionarne ali liberalne — jih niso brigale. Kitajska si je sicer prisvojila »zahodni« marksizem, ker ji je Sovjetska zveza pokazala pot, kako se zaostala država lahko vzpne med velesile, toda Marx in Lenin bi bila najbrž hudo razočarana nad Maovo »kulturno revolucijo«. Še več kot to! Kitajska si je napravila »topove« — atomsko bombo: s tem je postala enakovredna najmočnejšim! Toda s topovi se ni nikdar ustvarjalo sožitje. Ideja sodelovanja med Evropo in Ameriko ter Azijo je do skrajnosti kompromitirana. K temu je agresija v Vietnamu prispevala precejšen delež.

Drugo — kar najbolj neposredno vprašanje — se tiče miru. Če uspe pomiriti Vietnam, odpadejo vse druge nevarnosti. Zdi se, da je rešitev sila preprosta: Američani, ki so zadnji prišli v Azijo, naj se umaknejo iz Vietnama, njihovo brodovje pa naj odpluje v domače vode. Toda še nobena vojska se ni umaknila prostovoljno. Treba jo je poraziti — vojaško ali diplomatsko — ali pa jo potolažiti z nadomestilom. Ali je Kitajska za nasprotno »uslugo« voljna prenehati s svojimi atomskimi poskusi in odpreti vrata v svojo državo? Kaj neki naj bi prispevala Sovjetska zveza? Naj bi se odrekla svojemu premočnemu položaju v Evropi? Vsa ta vprašanja so povezana med seboj, zamotana: to je gordijski vozle sedanjosti! Ali ga je mogoče presekati?

Toda vse dotlej, dokler ta klopčič strateških, gospodarskih, prestižnih vprašanj, povezan z ideološkimi trenji, ne bo razvozlan, tudi ni upati, da bo ubogi, nemočni vietnamski kmet lahko svobodno zadihal. On čaka. Že petindvajset let čaka, da bo njegova domovina svobodna, skratka, da ga bodo tujci pustili pri miru, da si sam »voli vero in postave«. Danes njegovo življenje tako rekoč nič ne šteje. Njega nihče ne vidi, saj je le drobec obširnega vietnamskega problema, vprašanje, od katerega je odvisna — atomska eskalacija, od nje pa usoda vsega človeštva.